

INNOVACIÓ I FUTUR SENSE CATEGORIA

El coneixement i les imatges que configuren la narració de la selva amazònica

Marcos Colón

Piñon, líder de la comunitat indígena Tatuyo. Fotografia: Adelino Meireles

Vivim en una era d'excés —excés d'informació, d'imatges i de relats, sobretot— i, tanmateix, paradoxalment, és una era de silenci sobre el que realment importa. L'enorme volum de continguts que circula per les nostres pantalles pot mitigar, confondre o fins i tot ocultar els problemes més urgents dels nostres temps. Enmig d'aquest soroll, correm el risc de condemnar a l'oblit parts essencials de la nostra narració col·lectiva, incloent-hi narratives de l'Amazones, una regió essencial per a la nostra vida planetària.

En aquest context, el paper de la ciència, l'art i la cultura és vital. No només es tracta d'àmbits de producció de coneixement; sinó també d'eines poderoses de traducció, connexió i humanització. Proporcionen formes de resistència i expressió que ens permeten redescobrir el significat, cridar l'atenció i imaginar futurs més conscients i sostenibles, especialment en relació amb l'Amazònia, una regió essencial per a la vida del planeta i contínuament amenaçada per les lògiques extractivistes i colonials. La llengua es pot convertir en una eina per mediar i transformar: les llengües literàries, simbòliques i afectives, ens poden ajudar a imaginar el bosc com a punt de reunió entre coneixement científic i ancestral, discurs acadèmic i pràctica cultural, el visible i l'invisible.

La perspectiva ecocrítica d'aquest article es basa en conceptes com la violència lenta, la visió lenta i la sobirania visual, per proposar una lectura de l'Amazònia que vagi més enllà

dels indicadors tècnics o del discurs genèric de la conservació. Pretén despertar-nos els sentits i percepcions envers allò que els subjectes amazònics —els pobles indígenes, quilombolas, riberencs i de la selva— han viscut com la poesia de les formes de vida pròpies i de la (re)existència de l'Amazònia.

En aquest context d'excés d'informació, d'imatges i de relats, el paper de la ciència, l'art i la cultura és vital. No només es tracta d'àmbits de producció de coneixement; sinó també d'eines poderoses de traducció, connexió i humanització

En un món on el creixement econòmic s'ha elevat a l'estatus d'un nou déu, tal com ha assenyalat Giorgio Agamben, [1][2] la ciència que adverteix d'un col·lapse ambiental imminent i les formes de vida tradicionals que es resisteixen als sistemes dominants són objecte d'atacs cada cop més freqüents. Totes dues amenacen un model de desenvolupament basat en la concentració de poder, la lògica depredadora i la mercantilització de la vida.

En aquest context, l'art i l'educació, fins i tot amb les seves limitacions i tendències utòpiques, poden oferir una de les nostres eines més poderoses: la capacitat d'imaginar allò que encara no existeix i, fins i tot allò que encara no sabem que és possible. Imaginar altres selves, altres maneres de viure i, sobretot, altres maneres de conèixer. És en aquesta intersecció entre ciència, art i cultura on se situa la meua reflexió amb la qual vaig tornar un cop més a l'Amazònia, el juny de l'any passat.

Durant tres setmanes, vaig estar viatjant per la selva amazònica, filmant al llarg de les fronteres del Brasil, el Perú i Colòmbia. En el meu nou film, pretenc abordar les preocupacions ambientals des d'una perspectiva poètica i despertar sensibilitats que sovint queden adormides a través del poder de l'art i de la narració. Més enllà de simplement mirar, sentir o escoltar el paisatge amazònic, torno d'aquest viatge amb una profunda sensació de desolació, obligat a contemplar una regió situada en un punt crític de la seva identitat humana. No es tracta del punt d'inflexió climàtic del qual ens adverteixen Carlos Nobre i Thomas Lovejoy —en què la selva ja no produeix prou humitat per mantenir-se i «mor» per convertir-se en una sabana semiàrida—, sinó d'un punt d'inflexió arrelat en el sentit d'identitat de l'Amazònia. Tanmateix, a mesura que recorro pobles o navego pels seus rius, una realitat se'm fa innegable: l'Amazònia està en guerra, una guerra per la seva supervivència.

L'Amazònia és alhora la nostra primera i última utopia. És molt més que la selva tropical més gran de la Terra, que cobreix aproximadament el 49,5 % del Brasil i acull una població d'uns 25 milions de persones. També és un arxiu viu de coneixement indígena, resiliència i imaginació cultural. Segons l'Institut Brasiler de Geografia i Estadística (IBGE), el bioma acull prop de 300 grups ètnics, que parlen aproximadament 274 llengües, 180 de les quals

han estat classificades lingüísticament, totes són representatives de maneres de viure, experimentar, sentir i imaginar el món. Així i tot, avui l'Amazònia ha estat abocada a un estat de guerra permanent, una paraula que s'invoca amb tanta lleugeresa que ha perdut la gravetat moral.

A *The Amazon in Times of War* [3] (2024), em baso en la distinció de Marielle Franco entre una lluita, regida per un codi moral amb l'objectiu de preservar, i una guerra, que justifica qualsevol mitjà. Franco [4] mostra com els estats utilitzen la retòrica de la «guerra contra les drogues», la «guerra contra el crim» o la «guerra contra la pobresa» per legitimar la violència massiva contra les comunitats marginades. De la mateixa manera, l'expansió capitalista lliura una guerra contra l'Amazònia, amb una explotació sense control, el desmantellament dels ecosistemes i l'erosió de les formes de vida culturals sota l'aparença del progrés.

Aquest estat de guerra és una perversió nascuda de l'industrialisme i del poder centralitzat. A diferència d'una lluita, en què la negociació, els límits i el respecte encara són possibles, la guerra converteix vides i territoris en pols en nom d'abstraccions com ara nació o desenvolupament. Per sobreviure, hem de rebutjar aquesta mentalitat i imaginar una Amazònia de postguerra, el que anomeno Utopiis Amazònique, on la cultura, la ciència i l'art forgin noves aliances de cura i resistència. Només si reajustem la nostra brúixola moral podem deixar enrere la destrucció total i avançar cap a un futur en què l'Amazònia ens salvi tant com nosaltres lluitem per salvar-la:

«Com que no podem simplement desitjar que desaparegui el colonitzador blanc o desfer la violència comesa fa molt de temps, des de la primera trobada, la utopia radicalment realitzada de l'Amazònia espera que la selva tropical es converteixi de manera caníbal en part d'aquest "estar entremig", fruit de les tres races tristes d'Olavo Bilac, predestinades a l'alegria i al Carnaval, tal com va predir Darcy Ribeiro.»[5]

Aquesta batalla es manifesta de moltes maneres: escassetat d'aliments, assistència sanitària inadequada, manca d'oportunitats laborals, augment del cost de la vida i una absència flagrant de suport governamental. Aquests buits obren la porta al tràfic de drogues i a una destrucció lenta de la manera de viure amazònica. Cada vegada que hi torno, intento escoltar la gent local per trobar respostes des de dins, dels qui viuen la crisi i en coneixen millor els contorns.

Segons l'Institut Brasiler de Geografia i Estadística (IBGE), el bioma acull prop de 300 grups ètnics, que parlen aproximadament 274 llengües, 180 de les quals han estat classificades lingüísticament, totes són representatives de maneres de viure, experimentar, sentir i imaginar el món

Quan vaig tornar a l'Amazones el 5 de juny del 2025, em vaig allotjar en un poble anomenat Atalaia do Norte, a la vora del riu Javari, per commemorar el tercer aniversari del brutal assassinat dels meus amics i col·legues Dom Phillips (periodista britànic) i Bruno Pereira (expert indígena) a la vall del Javari. La meua presència allà no va ser només un acte de record, sinó una reafirmació de compromís, per garantir que les seves veus i les causes que van defensar (i per les quals van morir) continuïn ressonant a través de tots els qui lluitem pel bosc i la seva gent. Això encaixa amb la feina dels qui, a través de la literatura, el cinema i les arts, explorem com la cultura en si pot convertir-se en una forma de resistència i preservació. El seu llegat ens desafia a reimaginar l'Amazones, no només com un lloc de crisi, sinó com un arxiu viu de coneixement, un espai que exigeix ser representat i defensat. Com Phillips va deixar escrit: «Salvar l'Amazònia requereix mirar la selva tropical com un actiu, no com un obstacle per al progrés, com han fet històricament molts brasilers. [...] Significa més reserves indígenes protegides»[6]

De «salvar l'Amazònia» a escoltar l'Amazònia

L'Amazònia ha estat durant molt de temps al centre dels debats mediambientals globals, en què molts es pregunten: «com la podem salvar?». Però després de dècades de desforestació sense control, mineria il·legal i violència contra els seus defensors, potser la pregunta que ens hem de fer és: com ens pot salvar a nosaltres, l'Amazònia? La pregunta dominant presenta la selva com una víctima passiva que necessita ser rescatada. No obstant això, els pobles amazònics no són només víctimes. Són agents actius de crítica i creació, que ofereixen models de com viure d'una manera diferent, en resistència al capitalisme i les seves formes destructives.

L'Amazònia només ens pot salvar si reconeixem que les seves epistemologies i les seves maneres de conèixer i ser ofereixen eines per sobreviure a la crisi climàtica si, com diu Catherine E. Walsh, estem disposats a «aprendre a desaprendre» i a escoltar. Els llibres de Dom Phillips ens ofereixen espurnes d'esperança i ens obren les portes a aquesta comprensió més profunda. En la introducció del seu llibre, fa una crida clara: «La gent ha d'aprendre dels pobles indígenes que només el pensament col·lectiu i comunitari, i no l'avarícia individual, pot salvar l'Amazònia». I més endavant afegeix: «I el món ha d'entendre que la riquesa, el coneixement i el poder biològic de la selva la fan infinitament més valuosa a llarg termini que si es convertís en una pastura seca i improductiva per al bestiar»[7]

I, tanmateix, la degradació continua. Si heu estat recentment en una ciutat amazònica, heu parlat amb la gent local, heu presenciat els reptes als quals s'enfronten per desplaçar-se, trobar menjar, mantenir-se connectats amb el món exterior i simplement sobreviure cada dia, aleshores heu vist com l'Amazònia s'està degradant implacablement. La resistència no és una elecció, és una forma de vida, la supervivència mateixa s'ha convertit en un acte diari de desafiament. Jo hi he estat. M'he assegut amb ells. He sentit les seves veus: algunes tranquil·les, algunes tremoloses, algunes furioses. He escoltat les seves pors (i també les he sentit), l'esgotament, l'amor colpidor pel bosc. Els seus crits no són ressons del passat: són actuals, presents i aclaparadors. No puc relatar-los tots aquí, però els porto

amb mi. I hi tornaré aviat. Les seves històries no són notes a peu de pàgina de la crisi, són cartes urgents des del front.

Com podem salvar l'Amazònia? Després de dècades de desforestació sense control, mineria il·legal i violència contra els seus defensors, potser la pregunta que ens hem de fer és: com ens pot salvar a nosaltres, l'Amazònia?

La lluita amazònica no és només per la subsistència, pel menjar —com vaig informar a l'article «*The Amazon: hunger - the Invisible Side of Covid-19*»—, ni per l'aigua —com documentem a la sèrie *Journey to the Center of the Fire*—, sinó una crítica viva de les pràctiques colonials que continuen modelant i explotant persones, territoris i cultures. Tot i la seva resiliència, però, moltes comunitats estan perdent una batalla dolorosa: una lluita per la sostenibilitat, l'autonomia i el dret d'existir en els seus propis termes.

Poètica de l'imaginari i el col·lapse de la construcció del món

La imaginació és una creació humana que, tot i que s'origina en cada individu, només pren forma social a través de la reorganització col·lectiva, i reflecteix tant les històries personals com les comunitàries d'un lloc. A l'Amazònia, aquest imaginari poètic va sorgir inicialment del vincle espontani entre les comunitats riberenques i la vasta xarxa de rius d'aigua dolça, en una estètica sensible revelada pel poder de les imatges i la bellesa de les cultures indígenes, caboclos,[8]pageses i quilombolas,[9]que entreteixien la selva, els rius i els assentaments remots. L'obertura de la carretera Belém-Brasília (1958-1960) va trencar aquell aïllament, i aviat la televisió i, més tard, internet van introduir un imaginari desterritorialitzat que, juntament amb l'extractivisme capitalista, va remodelar les formes de vida tradicionals, i erosionar no només el bioma, sinó també la identitat dels seus pobles. Durant la dictadura militar (1964-1985), l'ocupació agressiva va aprofundir la devastació, va destruir sistemes agraris, va fracturar comunitats indígenes i va obligar les poblacions rurals a traslladar-se a les perifèries urbanes, de manera que es va trencar el vincle simbiòtic amb la natura. Davant d'aquests trasbalsos, l'imaginari amazònic es va veure alterat i hibridat, i va incorporar símbols i relats radicalment diferents de la seva poètica original. Avui, aquest procés ha portat la regió al que anomeno el «punt d'inflexió de la identitat humana».

Una de les coses més pertorbadores que he presenciat en aquest viatge és la sensació que l'Amazònia ja no és Amazònia en el sentit poètic. Això em fa pensar en la bella expressió poètica do imaginário 'poètica de l'imaginari', encunyada pel poeta amazònic João de Jesus Paes Loureiro. Per a ell, aquest concepte no és merament simbòlic o estètic, sinó vital i material. És la manera en què els pobles de l'Amazònia interpreten el món i expressen la seva identitat, a través de tradicions orals, rituals, narracions i art.

Quan aquestes formes de vida s'interrompen o s'esborren, el teixit imaginatiu que sosté la memòria cultural i la saviesa ecològica comença a decaure. La poètica do imaginário defineix les relacions que sostenen l'Amazònia. I un cop es perden aquests fonaments de l'experiència viscuda i de les formes de vida amazòniques, les generacions futures ja no podran produir aquests imaginaris. Ens enfrontem a una mena de devastació configurada per l'extracció depredadora que condueix a relacions diferents, marcades per la pèrdua, no només de vitalitat humana i cultural, sinó de la mateixa essència imaginativa de la selva.[10]

He observat que l'Amazònia està experimentant una forma perversa i sense precedents d'anomia, és a dir, una ruptura radical dels seus elements fonamentals de la qual emergeix alguna cosa completament diferent. Cal combatre això, no només per a la supervivència de l'Amazònia, sinó per a la nostra.

El cinema i l'art com a instruments polítics i cosmològics

Pensar la selva a través dels seus propis llenguatges, la ciència, l'art, el cinema i la literatura significa rebutjar les narratives lineals del progrés que durant molt de temps han silenciats el coneixement ancestral i han marginat les formes de vida no capitalistes. Inspirat pel marc narratiu de Walter Benjamin, proposo una escolta radical dels fragments oblidats de la història que persisteixen en les pràctiques culturals amazòniques, en una mena d'arqueologia del present, en què es recullin veus i imatges disperses per nodrir les lluites actuals. En aquest context, el cinema no és merament estètic, sinó polític. Ens ensenya a veure, i a tornar a veure, el que ha estat esborrat. L'art, especialment l'art indígena, és així una forma del que anomeno «traducció cosmològica», que permet entreveure mons l'existència dels quals excedeix el vocabulari del racionalisme occidental.

Al meu documental *Stepping Softly on the Earth* (2022), exploro el cinema no només com a eina de representació, sinó com a instrument pedagògic i polític capaç de despertar sensibilitats, activar la reflexió i convidar a altres possibilitats. Ensenyem a través de les nostres pel·lícules, no oferint solucions, sinó ajudant els altres a veure-hi. El que construïm a la pantalla no són grans narratives de salvació, sinó fragments de memòria, resistència i coneixement ancestral, cadascun dels quals exigeix el temps i l'atenció que les ruïnes antigues i els descobriments arqueològics demanen.

Inspirat pel marc narratiu de Walter Benjamin, proposo una escolta radical dels fragments oblidats de la història que persisteixen en les pràctiques culturals amazòniques, en una mena d'arqueologia del present, en què es recullin veus i imatges disperses per nodrir les lluites actuals. En aquest context, el cinema no és merament estètic, sinó polític

A *Beyond Fordlândia* (2018)[12] vaig combinar aquesta pràctica de l'observació lenta amb la idea de Rob Nixon de la violència lenta, una violència que es desenvolupa gradualment, fora de vista, a través del temps i l'espai. L'observació lenta comença com una invitació a alentir la nostra mirada sobre l'Amazònia prou temps per percebre el que amaguen els titulars i les autopistes. Quan observem lentament, comencem a traçar un mapa de les crisis ocultes de l'Amazònia i els gestos subtils de resistència que s'hi amaguen. Ens n'adonem com l'extractivisme capitalista reconfigura silenciosament les ribes dels rius, com les imatges que es transmeten per telèfons intel·ligents remodelen els imaginaris rurals i com els somnis de progrés desplacen simbiosis profundament arrelades. La visió lenta documenta el dany, però també revela les obertures crítiques per a la intervenció i els corrents profunds de pràctica cultural, rituals comunitaris i saviesa ecològica que encara flueixen sota la devastació. Mantenint una mirada deliberada i sostinguda, l'observació lenta esdevé una categoria operativa que guia les meves interpretacions i il·lumina el camí per al compromís ecològic.

La visió lenta ens recorda que les línies del front de la lluita mediambiental a l'Amazònia no es revelen en esdeveniments dramàtics o titulars virals, sinó en la pacient persistència dels actes quotidians: plantar plàntules, preservar una cançó, tornar a explicar un mite o simplement seure amb algú que plora les pèrdues del bosc. D'aquesta manera, la visió lenta no és un somieig passiu, sinó una resistència radical, un antídoto tant per a les solucions ràpides com per a l'esborrament sistèmic, i un mètode per desaprendre el nostre coneixement assumit, de segona mà, i escoltar profundament les històries de l'Amazones.[13]

Tal com suggereix Walter Benjamin, aquests fragments poden alimentar les lluites del present. Després de la projecció del meu documental *Stepping Softly on the Earth*, una jove se'm va acostar i em va dir que, després de sentir parlar Ailton Krenak a la pel·lícula, havia deixat la seva carrera d'enginyeria per estudiar antropologia. El que la va commoure no van ser només les seves paraules, sinó la claredat amb què plantejava el seu desafiament. A la pel·lícula, Krenak pregunta:

«Les nostres escoles, les universitats, ens aboquen al mercat laboral, cada dia, cada hora, enginyers. Què són aquests enginyers? Un metge, per exemple, si fa una cirurgia i mata un pacient, pot anar a la presó. Però un enginyer pot destruir tot un paisatge i guanyar un premi. És una vergonya. De fet, això és... un escàndol. Els enginyers van fer un càlcul erroni, una presa va abocar milers de milions de tones de material tòxic i podrit al riu Watu i no van detenir ningú. Alguns van guanyar un premi. Al final de l'any, van rebre una bonificació. Per tant, són criminals que acaben sent recompensats».[14]

La seva provocació apunta a l'essència de la nostra crisi: no ens falta coneixement ni infraestructures, ens falta imaginació. De vegades, una sola veu, escoltada en el moment adequat, pot canviar el rumb d'una vida. Aquest és el poder de la imatge i del cinema. Aquest és el poder dels fragments. Moments com aquest confirmen la meva creença que la transformació, per petita que sigui, pot començar amb una pel·lícula. I si aquella pel·lícula reforça la veu d'algú que lluita pel territori, aleshores està complint la seva funció. Per a

mi, el protagonista sempre és la persona que resisteix sobre el terreny.

Comunitat indígena Tatuyo. Fotografia: Adelino Meireles

Veig l'art indígena de manera similar. Artistes com Daiara Tukano, Jaidier Esbell i Denilson Baniwa no només creen imatges boniques, sinó que ofereixen el que anomeno «traduccions cosmològiques». A través de la seva obra, tradueixen més que la racionalitat occidental no pot comprendre. Una dona guaraní em va dir un dia: «Professor, vostè pot dir el que diu perquè parla amb poesia. Només l'art pot traduir el nostre pensament. La lògica occidental no ho pot fer». Aquesta idea se m'ha quedat gravada: l'art, com a obertura, com a pedagogia, com a pont, s'aproxima a les cosmologies indígenes sense reduir-les a formes d'expressió occidentals, sinó transmetent-les utilitzant altres registres. El cinema, la literatura i les arts visuals no són camps separats, sinó instruments entrelaçats de resistència i preservació. Perquè l'Amazònia sobrevisqui, cal entendre-la no només com un bioma, sinó com un sistema poètic:

«La fi de l'Amazònia seria la fi del cor de la humanitat, no en el sentit biològic del cor; com diu tantes vegades el sentit comú, substituint els pulmons pel cor; sinó el cor en el sentit poètic. El cor en el sentit que les imaginacions poètiques i científiques són forces que haurien de guiar el diàleg genuí entre les polítiques públiques i la gent de la selva.»[15]

Cap a la poètica de la resistència a l'Amazònia

Qualsevol política cultural digna d'aquest nom ha de prendre partit. Comparteixo la visió de Walter Benjamin, segons la qual la cultura sempre està immersa en la lluita de classes. L'art mai és neutral. Pot semblar neutral, però ja ha triat un bàndol.

A l'Amazònia, el predomini de formes culturals vinculades a l'agroindústria, com el

monocultiu del sertanejo (música country brasilera) mostra com fins i tot l'estètica pot ser cooptada per la lògica extractivista. La política cultural, en aquest sentit, esdevé una forma de confrontació. Preservar l'Amazònia no és només protegir arbres i espècies, sinó defensar la pluralitat d'expressions culturals i epistemològiques que floreixen en els seus territoris.

A la meua universitat, he posat en marxa programes que comprenen cinc llenguatges artístics —literatura, teatre, cinema, música i arts visuals—, amb la finalitat d'ampliar el camp de la imaginació cultural. Aquests diferents modes d'expressió accedeixen a mons que sovint són silenciats o invisibilitzats pels ritmes i l'estètica hegemònica de la ciutat.

L'art, com a obertura, com a pedagogia, com a pont, s'aproxima a les cosmologies indígenes sense reduir-les a formes d'expressió occidentals, sinó transmetent-les utilitzant altres registres. El cinema, la literatura i les arts visuals no són camps separats, sinó instruments entrelaçats de resistència i preservació

'La literatura amazònica, especialment en les obres de Dalcídio Jurandir —*Chove nos Campos de Cachoeira* 'Plou als camps de la cascada', *Três Casas e um Rio* 'Tres cases i un riu' i *Os Habitantes* 'Els habitants'— i Milton Hatoum —*Relato de um Certo Oriente* 'Relat d'un cert orient', *Dois Irmãos* 'Dos germans' i *Órfãos do Eldorado* 'Els orfes d'Eldorado'—, construeix contrageografies que desafien tant la injustícia històrica com les fantasies de desenvolupament neoliberal. No es tracta només d'exercicis literaris, sinó de cartografies insurgents que resisteixen a la monocultura epistèmica de la modernitat colonial.'

Passa el mateix amb l'art indígena i riberenc, no són representacions del món, sinó maneres de construir mons, formes de traducció cosmològica. Com em va dir la dona guaraní, l'art arriba allà on la ciència occidental no pot. A través d'històries, cançons, rituals i imatges, l'art crea un espai de trobada relacional.

Per tant, l'art a l'Amazònia no és ornamental, és vital. Allò que anomenem poètica amazònica, els pobles indígenes ho viuen com una pràctica quotidiana. És per això que l'Amazònia no és només el pulmó del planeta, sinó el seu cor poètic, on la memòria, la imaginació i la resistència convergeixen en un sistema viu.

El que l'Amazònia ens demana: més enllà de l'espectacle de la COP30

Ara que la COP30 ja ha passat, la veritable pregunta ja no és què va prometre, sinó què estava disposada a afrontar pel que fa a l'Amazònia. L'espectacle és fàcil. Les declaracions són fàcils. El que continua sent difícil és la veritat. No necessitàvem més eslògans de marca

ni pavellons ecològics, i tampoc no els necessitem ara. El que l'Amazònia sempre ha exigít, en silenci, amb insistència, és l'honestedat.

El Brasil va destinar 5.000 milions de reals (uns 830 milions d'euros) en crèdits subvencionats del BNDES a Belém per repavimentar carreteres, ampliar aeroports, millorar el sanejament i restaurar museus i façanes il·luminades amb leds, tot plegat per organitzar la COP30. Mentrestant, l'Amazònia es crema, els rius s'asfixien sota els sediments, i les mateixes comunitats que protegeixen aquest bioma van ser desplaçades o silenciades. El finançament i l'organització de la cimera provenien de la mateixa maquinària extractivista responsable de la destrucció que pretenia abordar. Darrere dels museus renovats i els bulevards lluents, el veritable Brasil, el Brasil de la selva, es crema lentament.

El que necessitem no és una altra cimera, sinó una reorientació radical de les prioritats planetàries, que entengui l'Amazònia com a territori de pensament i no només com a lloc d'extracció. Tal com argumento a *Utopias Amazônicas* (2025), hem de deixar de preguntar-nos com podem salvar l'Amazònia i començar a preguntar-nos com l'Amazònia ens podria salvar a nosaltres. Però és important recordar que: «la noció d'utopia només es pot sostenir gràcies a l'existència radical de l'Amazònia» —amb l'afegit que el revers d'una cosa és el seu interior.

El que necessitem no és una altra cimera, sinó una reorientació radical de les prioritats planetàries, que entengui l'Amazònia com a territori de pensament i no només com a lloc d'extracció

L'Amazònia va ser un refugi fa 18.000 anys, tal com va assenyalar Fernando Michelotti, que es va regenerar a partir de fragments dispersos. Avui, enmig del col·lapse ecològic i la violència epistèmica, es podria tornar a convertir en un refugi, intel·lectualment i espiritualment. Però no per ser colonitzada. Per ser honorada. Preservar l'Amazònia implica afrontar la injustícia agrària, posar fi a l'acaparament de terres, aturar la mineria i els megaprojectes, i reformular els nostres sistemes alimentaris i energètics. Significa rebutjar la falsa neutralitat de l'escenari global i abraçar la complexitat del coneixement indígena i local.

I, tanmateix, tot i que l'Amazònia es troba en un punt d'inflexió de la identitat humana, els creadors indígenes no volen ser víctimes passives de l'esborrament, sinó agents actius d'allò que els estudiosos denominen «sobirania visual». Aquest enfocament, present en pel·lícules, vídeos i obres de nous mitjans de cineastes indígenes, revisa, adapta i critica les convencions etnogràfiques per recuperar el control sobre la representació.[16]En construir les seves pròpies imatges —sigui a través de documentals comunitaris, narracions digitals o publicacions a Instagram—, aquests artistes posen al descobert la bretxa entre les imatges promocionals polides de la COP30 i les realitats que es viuen a la regió. Així doncs, la sobirania visual es converteix en una eina de resistència i una forma de reconstrucció cultural, que recupera les poètiques maneres de viure de l'Amazònia a través d'imatges que

parlen per si mateixes.

Com adverteix Karamakate, el protagonista indígena de la pel·lícula *El Abrazo de la Serpiente* (2015) de Ciro Guerra, «vivim en el pitjor dels dos mons», com moltes comunitats amazòniques actuals, atrapades entre el col·lapse de les seves cosmologies ancestrals i la violència total de la nostra. I, així i tot, dins d'aquesta mateixa ruptura, alguna cosa perdura: l'ètica relacional, una pedagogia silenciosa de la convivència nascuda de la necessitat.

Atrapats entre dos horitzons destrossats, els pobles de l'Amazònia ens ensenyen que la supervivència no consisteix a triar entre un bàndol o un altre, sinó a teixir nous mons a partir dels fragments. Ens ensenyen a escoltar, a desaprendre la lògica de la guerra que ens ha dut fins aquí, i com tornar a observar lentament. Si nosaltres també ens neguem a ser mers espectadors d'aquest «pitjor dels dos mons»,^[1] potser podrem aprendre de la seva resiliència i començar a imaginar —i a posar en pràctica— un futur més generós i compartit.

Que la COP30 no sigui recordada com una actuació més, sinó com un punt d'inflexió. Imaginem una nova escola, una nova política, una nova cultura, nascudes no des de dalt, sinó des de baix, des del sòl del bosc. Mons sostinguts per la ciència, l'art, la literatura i la cultura. Instruments de supervivència. Així és com parla el bosc. I si aprenem a escoltar-lo, potser encara ens ensenyarà com viure.

- 1 — Colón, M. (director) (2017). *Beyond Fordlândia* [Documental]. Brasil / Estats Units. [Disponible en línia](#)
- 2 — Agamben, G. (2011). *The Kingdom and the Glory: For a Theological Genealogy of Economy and Government*. Meridian: Crossing Aesthetics. Stanford, CA: Stanford University Press.
- 3 — Colón, M. (2024). *The Amazon in Times of War*. Rugby, Warwickshire: Practical Action Publishing Ltd..
- 4 — Franco, M. (2014). (2014). «UPP - a redução da favela a três letras: Uma análise da política de segurança pública do estado do Rio de Janeiro». [Treball de fi de màster, Universidade Federal Fluminense]. Universidade Federal Fluminense Repositório Institucional.
- 5 — Colón, M. (org.) (2025). *Utopias amazônicas*. Cotia, SP: Ateliê Editorial.
- 6 — Phillips, D. (2025). *How to Save the Amazon: A Journalist's Fatal Quest for Answers*. Nova York: Penguin Random House.
- 7 — Phillips, D. (2025). *How to Save the Amazon: A Journalist's Fatal Quest for Answers*. Nova York: Penguin Random House.
- 8 — Terme que fa referències a persones d'origen mixt, indígenes brasilers i europeus.
- 9 — Persona que forma part d'una comunitat de descendents d'esclaus africans que van fugir durant l'època colonial.
- 10 — Paes Loureiro, J. J. (2015). *Cultura Amazônica: Uma poética do imaginário*. Manaus: Editora Valer.

- 11 — Colón, M. (director) (28 d'octubre de 2022). *Stepping Softly on the Earth*. IMDb. [Disponible en línia](#)
- 12 — Colón, M. (director) (2017). *Beyond Fordlândia* [Documental]. Brasil / Estats Units. [Disponible en línia](#)
- 13 — Agamben, G. (2011). *The Kingdom and the Glory: For a Theological Genealogy of Economy and Government*. Meridian: Crossing Aesthetics. Stanford, CA: Stanford University Press.
- 14 — Colón, M. (2018). «*Slow Seeing and the Environment: Connections and Meanings in Beyond Fordlândia*». *Sustentabilidade em Debate*, vol. 9, núm. 1, p. 136-144.
- 15 — Colón, M. (director) (28 d'octubre de 2022). *Stepping Softly on the Earth*. IMDb. [Disponible en línia](#)
- 16 — Colón, M. (2020). «*Amazônia Redux: A Reevaluation of Urgent Needs*. *Harvard Review of Latin America*». [Disponible en línia](#)
- 17 — Raheja, M. (2007). «Reading Nanook's Smile: Visual Sovereignty, Indigenous Revisions of Ethnography, and Atanarjuat (The Fast Runner)». *American Quarterly*, vol. 59, núm. 4, p. 1159-1185. Project MUSE. [Disponible en línia](#)

Marcos Colón

Marcos Colón és professor de Mitjans de Comunicació i Comunitats Indígenes de la Southwest Borderlands Initiative a l'Escola de Periodisme i Comunicació de Masses Walter Cronkite de la Universitat Estatal d'Arizona. La seva recerca se centra en els estudis literaris i culturals brasilers, amb un èmfasi especial en l'Amazònia, els estudis indígenes i les representacions de la naturalesa i la cultura en el cinema documental i mundial. A més de la seva tasca acadèmica és periodista, i els seus articles han estat publicats a *Jornal Público*, *Folha de São Paulo*, *Revista Piauí*, *Le Club de Mediapart*, *Harvard Review of Latin America*, *Latin America Bureau*, *El País* i altres mitjans. També ha produït i dirigit dos llargmetratges documentals que presenten diverses perspectives sobre les relacions complexes de la humanitat amb el món natural: *Beyond Fordlândia* i *Stepping Softly on the Earth*. És editor i fundador d'*Amazônia Latitude*, una revista digital sobre el medi ambient. També és autor de *The Amazon in Times of War* i coordinador d'*Utopias Amazônicas*.